

СТРУКТУРА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В даній статті автор аналізує структуру комунікативної компетентності курсантів у вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: комунікативна компетентність, структурні компоненти комунікативної компетентності, комунікативна підготовка, структура комунікативної компетентності офіцера.

В данной статье автор анализирует структуру коммуникативной компетентности курсантов в высших военных учебных заведениях.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, структурные компоненты коммуникативной компетентности, коммуникативная подготовка, структура коммуникативной компетентности офицера.

In this article an author analyses the structure of communicative competence of cadets at the higher military educational establishments.

Key words: communicative competence, structural components of communicative competence, communicative training, structure of communicative competence of an officer.

Спілкування займає одне з найважливіших місць в житті людини. Саме здатність людської істоти не лише відтворювати звуки, а й створювати слова, які складаються в речення та здійснювати за допомогою них процес комунікації виділяє її серед тварин. Проте важливим є не просто здійснення процесу комунікації, а компетентність особи під час перебігу даного процесу, для того, щоб цей процес був ефективним та результативним. Недарма ще за часів античності риторика та ораторство цінувалися як особливий вид мистецтва, вміння гарно та красномовно викладати свої думки користувалися особливою повагою та викликали захоплення. В сучасному світі, який характеризується ускладненням комунікативних процесів, не лише не зменшилась цінність успішного перебігу процесу комунікації, а й значно збільшилась вага ефективного спілкування, комунікативної компетентності особи.

Удосконалення процесу формування комунікативної компетентності стало пріоритетним завданням не лише вищих цивільних, але й вищих військових навчальних закладів, оскільки ця компетентність є важливим структурним компонентом професійної, вона є якісною характеристикою особистості спеціаліста та являє собою сукупність науково-теоретичних знань, практичних навичок та вмінь у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування [5, с. 56].

Багато таких науковців, як Т.І. Дементьева, І.А. Зимня, О.В. Касаткіна, Н.С. Назаренко, О.О. Павленко, Г.В. Попова, А.П. Хом'як досліджували проблематику комунікативної компетентності, визначали саме поняття „комунікативна компетентність“, аналізували структуру цього складного педагогічного явища.

Компетентнісний підхід до навчання вимагає від науковців досліджувати структуру та сутність компетентностей, оскільки це є запорукою ефективності підготовки спеціаліста.

З вищесказаного постає необхідність проаналізувати та дослідити структуру комунікативної компетентності для подальшого врахування її складових під час комунікативної підготовки майбутніх офіцерів для вдосконалення процесу формування, збагачення та розвитку комунікативної компетентності майбутніх офіцерів вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ), як незамінну складову їхньої професійної компетентності, адже володіти достатнім рівнем комунікативної компетентності для здійснення ефективного спілкування – це необхідна складова, якою повинен керуватись у своїй діяльності високопрофесійний військовий спеціаліст, передумова успішного виконання завдань у галузі міжнародного військового співробітництва та миротворчої діяльності [1, с. 42].

У статті необхідно вирішити наступні завдання:

1. На основі аналізу літературних

джерел визначити поняття „комунікативна компетентність“.

2. Проаналізувати структурні компоненти комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Хоча проблема формування комунікативної компетентності досить широко досліджується як вітчизняними, так і закордонними вченими, проте наразі майже немає публікацій, які досліджують процес формування даної компетентності у курсантів ВВНЗ, що свідчить про недостатнє вивчення даного питання і потребує подальшого обґрунтування та розробки.

На сьогодні немає єдиного визначення такої наукової категорії як комунікативна компетентність. Дослідники трактують цей термін по-різному, визначаючи його з різних точок зору та площин, надаючи йому педагогічного та психологічного забарвлення.

Вперше терміном „комунікативна компетентність“ науковці почали оперувати з 1965 року, коли американський лінгвіст Д. Хаймс (D. Hymes) визначив комунікативну компетентність як інтуїтивні навички, якими оволодіває носій мови в результаті великого мовленнєвого потоку [7, с.16]. Відтоді комунікативна компетентність як цікаве, але складне явище, стало об'єктом дослідження багатьох вчених, які визначали її суть, структуру та давали їй свою інтерпретацію.

Відомий науковець Ю.Н. Ємельянов трактує поняття комунікативної компетентності як ситуативну адаптивність та вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки [4, с.11].

Згідно з визначенням, яке наводить О.В. Сидоренко, комунікативною компетентністю є поєднання комунікативних здібностей, комунікативних вмінь та комунікативного знання. Вона визначає [9, с. 60-61, 191]:

– комунікативні здібності як природне обдарування особистості та комунікативну продуктивність;

– комунікативне знання – як знання про те що таке спілкування, які його види, фази, закономірності розвитку, комунікативні методи та прийоми, їхню дію, можливості та обмеження, а також знання про ступінь розвитку в себе тих чи інших комунікативних вмінь;

– комунікативні уміння – як володіння способами вирішення комунікативних задач.

А.П. Хом'як розуміє комунікативну компетентність як складову частину спілкування, систему внутрішніх ресурсів ефективної взаємодії людини з іншими людьми завдяки її адекватній орієнтації у власному психологічному потенціалі й потенціалі партнера, у комунікативній ситуації та задачі [10, с 15].

У психології існують різні підходи до визначення комунікативної компетентності. Її розуміють як сукупність якостей особистості, які забезпечують комунікативний зміст спілкування. З цього підходу спілкування розглядається як особливий самостійний вид діяльності. Комунікативну компетентність також трактують як готовність особистості до професійної діяльності [6, с. 46-48].

Аналіз педагогіко-психологічної літератури дає підставу стверджувати, що комунікативна компетентність являє собою складне утворення, якому притаманний комплексний характер, і яке забезпечується всестороннім, інтегральним поєднанням вербальних, невербальних та паралінгвістичних технік при грамотному використанні комунікативних знань, вмінь та навичок для ефективного та результативного здійснення комунікативної діяльності.

Отже, комунікативна компетентність реалізовується в здатності особи ефективно спілкуватись.

Спілкування – це багатоплановий процес встановлення та розвитку контактів між людьми, який породжують потреби спільної діяльності та містить обмін інформацією, відпрацювання єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння іншої людини та має комунікативну, інтерактивну та перцептивну сторону свого прояву. Комунікативна сторона проявляється через дії особистості, які свідомо зорієнтовані на змістове їх сприйняття іншими людьми. Інтерактивна сторона спілкування являє собою взаємодію людей один з одним в процесі міжособистісних відносин. Перцептивна сторона виявляється через виховання та оцінку людьми соціальних об'єктів (інших людей, самих себе, груп, інших соціальних спільнот) [2, с. 23].

Для правильного розуміння та

вдосконалення процесу формування комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів у ВВНЗ, необхідно розібрати цю наукову категорію на складові та визначити які навички та вміння необхідно вдосконалити для того, щоб майбутній військовий спеціаліст був комунікативно компетентним, тому формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ повинно відбуватись з врахуванням складових, які входять до структури комунікативної компетентності.

Аналіз літератури дає підставу стверджувати, що немає єдиної загальноприйнятої структури комунікативної компетентності, хоча є певні стандартні компоненти комунікативної компетентності, які науковці відносять до структури даної компетентності як обов'язкові.

А.П. Хом'як у структурі комунікативної компетентності виділяє такі компоненти, як цінності, орієнтації, мотиви, установки, відносини, знання, уміння, навички, досвід, особистісні риси індивіда, пізнавальні процеси, емоційну сферу.

О.О. Павленко структурними компонентами вважає наступні:

– **когнітивний компонент** (знання мови; знання з теорії та психології спілкування; знання правил ділового етикету та інтеркультурних умовностей; знання засобів впливу на аудиторію та прийомів справляти враження, формувати імідж; знання засобів і прийомів встановлення, підтримки і завершення мовленнєвого контакту для досягнення певної мети; адекватна орієнтація фахівця в собі, партнерах, у ситуації професійного спілкування та конкретних комунікативно-професійних цілях, а також знання нормативно-проектної та політично-орієнтованої комунікативної культури);

– **емоційно-оцінний компонент** (мотиви як вибору професії, так і просування по службі; інтерес до обраної професії, прийняття себе та інших; комунікативні установки);

– **поведінковий компонент** (уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами комунікації; володіння технікою спілкування; ситуативна адаптивність у професійно значущих ситуаціях; уміння справляти враження; досвід вживання

засобів впливу на аудиторію) компоненти [8, с.15-16].

На думку Т.І. Дементьєвої до структурних компонентів варто зарахувати:

– **мотиваційний компонент** (передбачає розвиток мотивів навчання);

– **мовний компонент** (пов'язаний з теоретичними знаннями мови, лексико-граматичними навичками і вміннями граматично правильно будувати речення);

– **предметно-мовленнєвий компонент** (забезпечує одержання знань про змістовий бік предмета, удосконалення лексичних умінь, а також монологічного та діалогічного мовлення у навчально-професійній сфері);

– **прагматичний компонент** (зумовлює оволодіння знаннями щодо доцільності вживання відповідних конструкцій, уміннями брати участь у комунікації у зв'язку з намірами і ситуаціями спілкування, нормами мовленнєвого етикету) [3, с. 6-7].

Ми вважаємо, що найбільш повно розкриває структуру комунікативної компетентності науковець Н.С. Назаренко, яка згрупувавши попередній досвід дослідження структури комунікативної компетентності до структурних компонентів відносить [7, с. 33-35]:

– мовну компетенцію (граматичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні знання);

– мовленнєву компетенцію (4 види мовленнєвої діяльності: (аудіювання, мовлення, читання, письмо);

– соціокультурну компетенцію (соціокультурні знання та лінгвокраїнознавчі реалії);

– стратегічну компетенцію (здатність використовувати вербальні та невербальні стратегії комунікації для досягнення поставлених комунікативних задач);

– прагматичну компетенцію (здатність комунікативно адаптуватись у конкретних ситуаціях спілкування);

– когнітивний компонент (пізнання партнерів по спілкуванню та необхідні знання у сфері спілкування);

– емоційний компонент (досвід, соціальні установки, система ставлень особистості);

– поведінковий компонент (вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки).

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури дає підставу виокремити такі компоненти комунікативної компетентності, як лінгвістичний, службово-діяльнісний, мотиваційний, емоційний, когнітивний (пізнавальний) та соціокультурний компоненти, які, на нашу думку, можна зарахувати до структури комунікативної компетентності майбутніх офіцерів ВВНЗ.

Лінгвістичний компонент – це поєднання мовної та мовленнєвої компетентності. Мовна компетентність – це знання про правильне сполучення одиниць мови, навички та вміння сприймати та створювати різні відповідно до жанрової та стилістичної приналежності тексти, точно та грамотно висловлювати думки. Її також можна охарактеризувати як сукупність мовних знань (таких, як лексичні, фонетичні, орфографічні та граматичні) і відповідних навичок.

Мовленнєва компетентність – це поєднання чотирьох видів мовленнєвої діяльності: говоріння, аудіювання, читання, письмо.

Службово-діяльнісний компонент являє собою сукупність знань, навичок та вмінь, які дозволяють військовослужбовцю спілкуватись на належному професійному рівні, а саме грамотно кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами комунікації, уміння адаптуватись у військово-професійних значущих ситуаціях та справляти позитивне враження, встановлювати комунікативні цілі та використовувати комунікативні стратегії для успішного виконання поставлених комунікативних задач. Службово-діяльнісний компонент включає також досвід військовослужбовця ефективно використовувати техніки впливу на співрозмовників та володіння технікою спілкування.

Мотиваційний компонент – це сукупність військово-професійних, моральних, естетичних, пізнавальних, творчих, соціальних, матеріальних, престижних та особистісних потреб військовослужбовця, сукупність стимулів та пріоритетів, які спонукають його до комунікативної діяльності.

Мотиваційний компонент є важливим структурним компонентом комунікативної компетентності, адже мотиви, які входять до

складу даного компонента, керують комунікативною поведінкою майбутнього офіцера. Мотив можна також охарактеризувати як спонукання до діяльності, яке пов'язане із задоволенням певних потреб [2, с. 20]. До того ж мотив спонукає особу вступати в міжособистісні стосунки, спілкуватися [10, с. 8].

Мотивація курсанта до вдосконалення своєї комунікативної компетентності та ставлення його до комунікативної підготовки є однією з найважливіших ознак, які впливають на перебіг процесу формування комунікативної компетентності майбутнього офіцера у ВВНЗ.

Емоційний компонент – являє собою установку курсанта на спілкування, його уміння дотримуватись самоконтролю, стійкості, терпеливості та твердості під час професійного спілкування за будь-яких умов обстановки; почуття відповідальності за успішне проведення комунікативної діяльності та за результат цієї діяльності у військово-професійній сфері, готовність та інтерес військовослужбовця до спілкування.

Когнітивний (пізнавальний) компонент – це сукупність знань майбутнього офіцера з теорії та психології спілкування, риторики, військової комунікативної культури, правил ділового етикету, адекватна орієнтація курсанта в собі, товаришів по службі, у ситуації професійного військового спілкування та конкретних комунікативно-професійних цілях.

Соціокультурний компонент – знання курсанта про національно-культурні особливості та уміння грамотно та ефективно використовувати ці знання у процесі військово-професійного спілкування, вміння успішно організувати спілкування відповідно до соціальних норм поведінки, прийнятих у носіїв мови, вміння використовувати мовні засоби відповідно до національно обумовлених особливостей їх вживання. Цей компонент є особливо важливим під час виконання військовослужбовцем миротворчих місій.

Отже, можна стверджувати, що комунікативна компетентність майбутніх офіцерів у ВВНЗ є інтегральним утворенням і являє собою сукупність компонентів, серед яких варто виокремити лінгвістичний, службово-діяльнісний, мотиваційний, емоційний, когнітивний (пізнавальний) та соціокультурний компоненти, при

Питання педагогіки

правильному розумінні та вдосконаленні яких повинна здійснюватись комунікативна підготовка майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Перспективними напрямками нашого дослідження можуть бути наступні:

– визначення стану комунікативної компетентності офіцерів;

– визначення принципів формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ;

– визначення критеріїв оцінювання і рівнів сформованості комунікативної компетентності у курсантів ВВНЗ.

Література

1. Балабін В.В. Проблеми фахової та бойової підготовки особового складу Збройних Сил України / В.В. Балабін // Наука і оборона. – 2007. – №2. – С. 42-46.

2. Батаршев А.В. Психодиагностика способностей к общению или как определить организаторские и коммуникативные качества личности / Анатолий Васильевич Батаршев. – М.: ВЛАДОС, 2002. – 176 с.

3. Дементьева Т.І. Формування комунікативної компетенції студентів-іноземців підготовчих факультетів у процесі навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13. 00. 09 „Теорія навчання” / Т.І. Дементьева. – Х., 2005. – 18 с.

4. Емельянов Ю.Н. Активное социально-психологическое обучение / Юрий Николаевич Емельянов. – Л.: ЛГУ, 1985. – 167 с.

5. Кравченко Е.В. Иноязычная коммуникативная компетентность будущих инженеров-педагогов / Е.В. Кравченко, С.С. Складарова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2008. – № 20. – С. 56-61.

6. Кобзар Т.Л. Комунікативна компетентність: психологічний підхід до проблеми / Т.Л. Кобзар // Вісник Житомирського державного педінституту. – 1998. – №1. – С.46-49.

7. Назаренко Н.С. Формування комунікативної компетентності майбутніх документознавців у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: дис. канд. пед. наук: 13. 00. 04 / Назаренко Наталія Степанівна. – К., 2008. – 180 с.

8. Павленко О.О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13. 00. 04 „Теорія і методика професійної освіти” / О.О. Павленко. – К., 2004. – 40 с.

9. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Елена Васильевна Сидоренко. – СПб.: Речь, 2008. – 208 с.

10. Хом'як А.П. Педагогічні технології формування комунікативної компетентності старшокласників у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13. 00. 09 „Теорія навчання” / А.П. Хом'як. – К., 2010. – 20 с.